

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної роботи
Кафедра кафедри психолого-медико-педагогічних основ корекційної роботи

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ АРТТЕХНОЛОГІЙ
У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ
ПОТРЕБАМИ»**

Виконала:
магістрантка 2 курсу групи KorOs1-M20z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Каліщун Оксана Василівна

Науковий керівник:
Бугера Ю.Ю., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психолого-медико-
педагогічних основ корекційної роботи

Кам'янець-Подільський – 2022

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ АРТТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ.....	7
1.1. Сутність арттехнологій.....	7
1.2. Використання арттехнологій у навчанні дітей з типовим розвитком.....	14
1.3. Корекційні можливості арттехнологій у навчанні дітей з ООП.....	26
Висновки до розділу 1.....	39
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ АРТТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ.....	41
2.1. Опис методики експериментального дослідження та аналіз його результатів щодо використання арттехнологій у навчанні дітей з ООП.....	41
2.2. Напрямки застосування арттехнології у роботі з дітьми з ООП.....	48
2.3. Методичні рекомендації для педагогів з використання арттехнологій в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням.....	62
Висновки до розділу 2.....	66
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71
ДОДАТКИ.....	77

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Діти з ООП – діти з особливими освітніми потребами

Діти з ТР – діти з типовим розвитком

ЗСО – заклад середньої освіти

ВСТУП

На сучасному ускладненні змісту освіти, зосереджується увага на розвитку творчих та інтелектуальних здібностей дітей, корекції емоційно-вольової та рухової сфери, на зміну традиційним приходять інтерактивні методи навчання й виховання, які передбачають активізацію пізнавального розвитку дитини. Адже у щоденній життєдіяльності дітей, коли вони проявляють свою ініціативу, самостійність, активність, використовують набутий досвід та взаємодіють з іншими людьми, відбувається становлення їх, як особистостей.

У контексті освітніх тенденцій сьогодення прикладне значення має застосування діагностичних прийомів і методів арттерапії, що є новітніми, й у той же час науково обґрунтованими, соціально виправданими та перспективними методами.

Проблема подолання тяжких мовленнєвих порушень у дітей та вибір оптимальних шляхів їх діагностики та корекції є актуальною у логопедії і набуває великого значення в умовах безперервного удосконалення змісту корекційного навчання у системі освіти. У спеціальній педагогіці, зокрема логопедії, досягнуто значних зрушень на шляху до створення корекційних програм, методик, навчально-методичних, практичних посібників та впровадження їх у практику для забезпечення ефективності та результативності навчально-виховного процесу дошкільників.

Сьогодні спостерігається тенденція збільшення кількості осіб з психофізичними потребами, що вимагає нових форм індивідуалізації та гуманізації корекційного та навчально-виховного процесу, задля оптимального вирішення соціально-психологічних проблем цієї категорії дітей. Значимим є застосування ефективного методологічного інструментарію, здатного стати надійною основою у професійній роботі корекційного педагога та інших фахівців, які працюють з особами з особливими освітніми потребами.

В пошуках ефективних засобів корекції різних порушень психофізичного розвитку, науковці та практики дедалі більше орієнтуються на використання арттерапевтичних технологій, які уможливають індивідуальний підхід до кожної дитини, діагностику, корекцію та формування ціннісного ставлення до себе й оточуючого її світу, стабілізацію емоційних станів, розвиток комунікативних навичок, регулювання негативних емоцій тощо. Саме тому включення елементів арттерапевтичних технологій в навчально-виховний процес дітей з особливими освітніми потребами є актуальним на сучасному етапі розвитку суспільства. Це і зумовило вибір теми дослідження **«Доцільність використання арттехнологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами»**

Мета дослідження – визначити особливості використання арттехнологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз літературних джерел з проблеми використання арттехнологій у роботі дітей з ООП.
2. Здійснити експериментальне вивчення досвіду педагогів інклюзивних класів щодо використання арттехнологій у роботі з дітьми з ООП.
3. Визначити напрямки впровадження арттехнологій в освітній процес дітей з ООП.
4. Розробити методичні рекомендації для педагогів з використання арттехнологій у навчально-виховному процесі закладу загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням.

Об'єкт дослідження – арттехнологія як інноваційний метод роботи з дітьми з ООП.

Предмет дослідження – особливості використання арттехнологій у роботі з дітьми з ООП.

Методи дослідження: аналіз загальної та спеціальної літератури з теми дослідження, анкетування педагогів для вивчення їхнього досвіду з використання арттехнологій у роботі з дітьми з ООП, анкетування учнів з ОПП

з метою вивчення переважаючих інтересів у навчанні і ставлення до уроків з використанням арттехнологій, бесіда, спостереження, кількісний та якісний аналіз результатів дослідження.

Практичне значення дипломної роботи магістра полягає у можливості використання розроблених нами напрямів та методичних рекомендацій з використання арттехнологій в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти для дітей з ООП.

Експериментальна база дослідження. Експериментальне дослідження використання арттехнологій у роботі з дітьми з ООП проводилося на базі Стрийської загальноосвітньої школи №11 Стрийської міської ради Львівської області. У дослідженні взяло участь 11 педагогічних працівників, які навчають дітей з ООП та 12 учнів з ООП.

Апробація роботи. Результати дипломної роботи магістра обговорювались на науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. За результатами дослідження опубліковано наукову статтю.

Структура роботи: дипломна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз літературних джерел та проведене нами експериментальне дослідження дозволяють зробити наступні висновки:

1. В результаті аналізу спеціальної та загальної психолого-педагогічної літератури ми визначили, що вчителям доцільно застосовувати у своїй роботі арттехнології, оскільки їх використання сприяє виявленню творчих здібностей, отриманню підтримки, самовираженню, налагодженню контактів з іншими, реалізації свого внутрішнього потенціалу практично кожній дитині. Відтак, арттехнології важливо застосовувати як у навчальному процесі дітей з типовим розвитком, так і дітей з особливими освітніми потребами.

Нами встановлено, що за допомогою арттехнологій можна спостерігаючи в процесі творчості ненав'язливо за дитиною, пізнати її особистісні інтереси, життєві цінності й зрозуміти її індивідуальність, відчути настрій. Крім того, у творчій діяльності гармонійно поєднується розвивальний, навчальний, діагностичний, виховний корекційний компоненти, що є важливим у навчально-виховному процесі дітей з особливими освітніми потребами.

Арттехнології є ефективними та доцільними методами, які можуть використовуватися у навчанні дітей з особливими освітніми потребами. У роботі з цією категорією дітей доцільно використовувати такі засоби, як ізотерапія, казкотерапія, музична терапія, лялькотерапія, бібліотерапія, драмотерапія, піскова терапія. Уміле поєднання всіх цих засобів у навчально-виховній діяльності створює «ситуації успіху», які позитивно впливають на самооцінку, настрій дітей, рівень їх домагань та мотивацію до навчання. Ефективність використання арттехнологій виявляється також у їх цілеспрямованому, позитивному впливі на розвиток психічних процесів дітей з особливими освітніми потребами та їх пізнавальної активності.

2. Нами було здійснено емпіричне дослідження застосування арттехнологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Проведено анкетування вчителів закладу загальної освіти з інклюзивним навчанням з метою вивчення досвіду використання арттехнологій у роботі з

дітьми з особливими освітніми потребами. За його результатами визначено, що вчителі все дедалі частіше використовують арттехнології у своїй роботі, оскільки в учнів цієї категорії переважає наочно-образне мислення, а творчі завдання сприяють активізації пізнавальної діяльності. Застосування арттехнологій уможлиблює підвищення пізнавального інтересу учнів, і цим самим допомагає їм у кращому засвоєнні навчального матеріалу. Дітям більше подобаються ті уроки, на яких педагоги систематично, цілеспрямовано використовують арттехнології, а саме образотворче мистецтво, трудове навчання, музичне мистецтво, українська література, інформатика, історія, українська мова, а також корекційно-розвиткові заняття – ритміка та розвиток мовлення. Помічено кореляцію використання арттехнологій з віком і стажем вчителів. Зокрема, вчителі молодшого віку частіше використовують у своїй роботі більш сучасні методики, ніж вчителі з більшим стажем. Визначено та окреслено недоліки застосування арттехнологій, а саме: більше витрат часу на підготовку до уроку та виконання дітьми завдань творчого характеру; розсіюється увага учнів; витрати власних коштів для придбання матеріалів.

3. Нами також було вивчено інтереси дітей з особливими освітніми потребами в навчальному процесі та їх ставлення до уроків з використанням арттехнологій. Виявлено, що учні досить зацікавлені предметами освітньої галузі «Мистецтво». Учням найбільше подобається малювати різними техніками, слухати музику і вирізувати з паперу. Особливо подобається на уроках переглядати презентації, виконувати тестові завдання, дивитися відео та мультики, малювати, вирізувати з паперу, грати ігри, конструювати, слухати цікаві розповіді.

4. Визначено напрямки використання арттехнологій в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. А саме: можливість використання арттехнологій чи її елементів в навчально-виховному процесі; формування та розвитку навчальної мотивації учнів з особливими освітніми потребами; соціально-педагогічна корекція за допомогою арттехнологій у дітей з цієї

категорії; застосування арттехнологій у роботі з батьками, що виховують дітей з особливими освітніми потребами.

Визначено змістову складову цих напрямів та особливості впровадження їх в освітній процес закладу загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням.

Допускається, що використання арттехнологій, одночасно сприяє підвищенню мотивації учнів та рівня їх активності і допомагає розвантажитися, заспокоїтися і відпочити. Визначено, що творчі вправи активізують увагу, мовлення, мислення, фантазію дітей, полегшують процес навчання, спонукають до активної взаємодії між учасниками освітнього процесу. Виявлено, що особливий інтерес викликають у учнів нетрадиційні техніки малювання.

5. З метою оптимізації використання у корекційній та навчальній роботі зі школярами з особливими освітніми потребами, нами було розроблено методичні рекомендації. Допускається, що впровадження у навчальний процес розроблених нами рекомендації сприятиме ефективності використання арттехнологій корекційними педагогами та вчителями закладу загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням.

Отже, здійснивши аналіз літературних джерел з теми дослідження, провівши експериментальне дослідження, було визначено, що застосування арттехнологій є доцільним та ефективним, сприяє корекції порушень пізнавальної діяльності та розвитку особистості дітей з особливими освітніми потребами. Перспективними напрямами дослідження цієї теми вважаємо розробку методики та прийомів використання елементів арттехнологій у навчальному та корекційному процесах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедичний словник з арт-терапії. за заг. ред. О.Л.Вознесенської, О.М. Скар. К.: Золоті ворота, 2017. 312 с.
2. Вознесенська О. Л. Арт-терапія у подоланні психічної травми: Практичний посібник. Вид. 2е: випр. та доповн. К.: Золоті ворота, 2016. 198 с.
3. Ленів З. П. Арт-терапія в процесі діагностування усного мовлення старших дошкільників. Психолінгвістика, 2014. Вип. 15. 73-84 с.
4. Ленів З. П. Науково-методологічні засади використання арттерапевтичних технологій в корекційній освіті та соціальній сфері. Теоретичне і методичне забезпечення навчання та виховання осіб з особливими освітніми потребами. Слов'янськ, 2012. Вип. 2. 123-130 с.
5. Безклинська О., Миронова Т. Музикотерапія під час роботи з дітьми з особливими потребами. Позашкілля. 2014. № 12. 61–64 с.
6. Витак Г. Чинник арт-терапії в соціальній адаптації осіб з особливими фізичними потребами. Збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка [ред.-упор. : А. І. Душний, В. І. Ільницький, А. І. Душний, І. Зимомря та ін.]. Дрогобич, 2012. Вип. 1. 35-42 с.
7. Голінська Т. М. Арт-терапевтичні впливи на особистість дитини. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2016. № 6. 16–19 с.
8. Капустюк О. Простір арт-терапії : не все так просто, як здається. Практичний психолог: дитячий садок, школа. 2018. № 4. 4-9 с.
9. Керик О. Є. Використання ігрових та арттерапевтичних засобів у педагогічній роботі з дітьми з особливими потребами. Імідж сучасного педагога. 2015. № 5. 49–51 с.
10. Козлова А. Рецепти арт-терапії: специфіка терапевтичного впливу. Психолог. 2019. № 2. 4–11 с.
11. Профілактика і терапія засобами мистецтва. Науково-методичний посібник. Під ред. О. Пилипенка. К.: А. Л. Д., 1996.

12. Сичевська В. Арт-терапія з розумово відсталими дітьми в закладі дошкільної освіти компенсаторного типу. Дефектолог. 2018. № 11. 44–49 с.
13. Сусла А. М., Тарасенко Н. В. Пісочна терапія в роботі з дітьми з вадами психофізичного розвитку. Дитина з особливими потребами. 2016. № 6. 6–8 с.
14. Скрипник Т. В. Структура та підґрунтя методики
15. Арт – терапевтичні техніки у роботі практичного психолога: рекомендації щодо використання арт-терапевтичних технік у роботі практичного психолога закладів освіти. URL: [static.klasnaocinka.com. ua/.../art_terapiya_u_roboti_psiholo](http://static.klasnaocinka.com.ua/.../art_terapiya_u_roboti_psiholo).
16. Вознесенська О. Особливості арт-терапії як методу. Психолог. 2005. № 39. С. 5.
17. Деркач О. Педагогіка творчості: Казкотерапія на допомогу вчителю, вихователю, практичному психологу. Вінниця : ВДПУ, 2008. 48 с.
18. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : науково-методичний посібник. Київ : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
19. Лебедева Л.Д. Арт-терапія в педагогіці. Педагогіка, 2000. № 9. С. 27.
20. Адаптована програма з арт-терапії для дітей з обмеженими можливостями / Л.Т. Нікішина та ін. URL: <http://corr.ks.ua>.
21. Савінова Н.В., Серєда І.В., Борулько Д.М. Технології корекційно-виховного процесу : навчально-методичний посібник. Миколаїв : Іліон, 2018. 172 с. 10. Терлецька Л. Про методи арт-терапії. Психолог. 2002. № 5. С. 26.
22. Бойко А. Використання арт-педагогічних технологій як засобу творчого самовираження молодших школярів у позашкільних навчальних закладах. Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» [Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя] / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя. 2014. № 5. С. 68-73.

23. Добровольская Т. А., Комиссарова Л. Н., Левченко И. Ю., Медведева Е. А.. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании: Учебник для вузов. Москва : Академия, 2001. 248 с.
24. Гармаш І. В. Терапія казками. Київ : Шкільний світ, 2018. 112 с.
25. Дідик Н. М. Соціально-психологічна реабілітація : загальні аспекти. Навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : МЕДОБОРИ-2006, 2015. 172 с.
26. Литвиненко В.А. Застосування арттерапії в логопедичній роботі з дошкільниками та молодшими школярами: навчально-методичний посібник. Суми : Вид-во :СумДПУ імені А.С. Макаренка. 2011. 112 с.
27. Коваль Л.В., Компанець Н.М., Лапін А.В., Квітка Н.О., Луценко І.В. Особлива дитина в інклюзивному дошкільному навчальному закладі Коваль Л.В., Компанець Н.М., Квітка Н.О., Лапін А.В., Луценко І.В.– К.: 2018.- 367с. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/711769/>
28. Литвиненко В. А. Основи арт-терапії: навчально-методичний посібник для сту дентів вищих навчальних закладів. 2-ге видання, перероблене і доповнене / В. А. Литвиненко – Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. – 140 с
29. Кравченко А. І. Арттерапия та артпедагогіка в логопедичній роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / А. І. Кравченко, В. А. Литвиненко – Суми : 2012. – 130 с.
30. Ленів З.П. Корекція порушень усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами арттерапії: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / З. П. Ленів. – Київ, 2002. – 273 с
31. Алексінцева Т. В., Пріма Р. М. Артпедагогіка як наукове поняття: аспекти сутнісної характеристики. *Вісник Черкаського університету*. 2016. № 1. С. 6-8.
32. Вознесенська О. Л., Мова Л. В. Арт-терапія в роботі практичного психолога: Використання арт-технологій в освіті. Київ: Шк. світ. 2007. 120 с.

33. Гудовсек О. А. Артпедагогіка як засіб творчої діяльності молодших школярів. Професійний розвиток педагога: Матеріали III науково-практичної Інтернетконференції «Сучасний вчитель початкової школи: актуальні тенденції та пріоритети». Рівне. 2016. С. 11-14.
34. Деркач О. О. Арт-педагогіка як інноваційна технологія особистісно орієнтованого навчання та виховання. Режим доступу: https://akord.at.ua/publ/statti_2/art_pedagogika_jak_innovacijna_tekhnologija_oso_bistisno_orientovanogo_navchannja_ta_vikhovannja/3-1-0-4
35. Деркач О. О. Реалізація виховного потенціалу арт-педагогіки в навчально-виховному процесі початкової школи в контексті теорії життєтворчості. 2010. С. 167-170. Режим доступу: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2010/8_2010/42.pdf
36. Деркач Ю. О. Арт-терапія для допомоги школі. Мистецтво та освіта. 2010. № 2. С. 25-28.
37. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
38. Калініна. Л. А. Використання лялькотерапії як напряму арт-терапії у корекційній роботі з дітьми, які мають проблеми у розвитку. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер.: Педагогіка. 2009. №108, Вип. 95. С. 25-29.
39. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: науково методичний посібник. Київ: Видавнича група «АТОПОЛ». 2011. 274 с.
40. Кузь Т. Г. Можливості застосування елементів арт-педагогіки в рамках навчально-виховного процесу. In The 6 th International scientific and practical conference – Eurasian scientific congress. (June 14-16, 2020) Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain. 2020. 312 с.
41. Методи артпедагогіки. *Студопедія: веб сайт*. Режим доступу: https://studopedia.com.ua/1_53317_metodi-art-pedagogiki.html

42. Миронова С. П. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності: підручник. Кам'янець-Подільський, 2015. 267 с.
43. Моцкус Л.В. Застосування методу казкотерапії в початковій школі: методична розробка. Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня». 2018. 44 с.
44. Олійник Г. М. Використання методів арт-педагогіки та арт-терапії у соціальній роботі з людьми з особливими потребами. In The II International Science Conference «Issues of practice and science», September 27–29, London, Great Britain. 2021. 160 с.
45. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / Кіктенко А.З., Любарська О.М., Пехота О.М., та ін.; За ред. Пехоти О.М.. К.: А.С.К.. 2001. 255 с.
46. Особлива дитина в інклюзивному дошкільному навчальному закладі. Коваль Л.В., Компанець Н.М., Лапін А.В. та ін. 2018. 367 с. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/711769/>.
47. Павлюк Р. О. Артпедагогіка як наука: зміст, суть, значення та форми впровадження. *Педагогічний альманах: зб. наук. пр./[редкол. ВВ Кульменко (голова) та ін.]*. 2013. № 17. С. 67-73.
48. Пахомова В. А., Пахомова Н. Г. Інтегративна підготовка фахівця до роботи в умовах інклюзії. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені МП Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2016. №32 (2). С. 36-41.
49. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навч. посіб. / Будак В. Д., Пехота О. М., Старева А. М. та ін.; за ред. Зязюна І. А., Пехоти О. М. Київ.: Вид-во А.С.К.. 2003. 240 с.
50. Роменець В. А. Психологія творчості: навчальний посібник. 3-те вид. Київ: Либідь, 2004. 288 с.
51. Руденька Т. М. (2012). Арт-педагогіка як інновація сучасної професійно-педагогічної теорії і практики. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер.: Психолого-педагогічні науки. 2012. №4. С. 59-63.

52. Садова І. І. Арт-терапія як сучасний метод у системі соціальної роботи педагога з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку. Актуальні питання корекційної освіти. 2012. №3. С. 197-205.

53. Синьов В., Шевцов А. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні. *Дефектологія*. 2004. №2. С.6-11.

54. Ткемаладзе З. П. Арт-педагогіка в сучасній освіті. Соціально-гуманітарний вісник. зб. наук. пр. Харків: СГ НТМ «Новий курс». 2018. Вип. 23. С. 41-45.

55. Хлебнік С. Р. Арт-педагогіка в підготовці соціального гувернера до соціалізації дітей з вадами розвитку. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. Запоріжжя. 2011. № 1 (14). С. 104 – 107.